

3. Цивільне право в Україні: Підручник: У 2-х кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – 2-е вид. допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Кн. 1. – 736 с.

Шишка Р. Стадии создания юридического лица. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты создания юридического лица, развита и уточнена ранее авторская концепция стадий создания юридического лица и содержание каждой из них. Выделено инициативную, организационную и легализационную стадии создания юридического лица. С момента внесения юридического лица в Единый государственный реестр юридических лиц и физических лиц-предпринимателей юридическое лицо является созданным. Это одновременно дает возможность получить открытую информацию о юридических лицах, с момента получения свидетельства о государственной регистрации возникает право- и дееспособность юридического лица. Предложены изменения и дополнения в ст. 87 ГК Украины, в частности, автор предлагает ввести норму о том, что для создания юридического лица его основатель или основатели обосновывают ее создание и проводят за свой счет все необходимые действия и согласования, разрабатывают и в установленном законом порядке принимают учредительные документы, которые подписываются учредителем или уполномоченным представителем учредителя, если законом не установлен иной порядок ее создания. Для регистрации юридического лица его учредитель / учредители или их представитель подает в регистрационный орган нотариально удостоверенные копии учредительных документов и другие предусмотренные законом документы

Ключевые слова: юридическое лицо, правосубъектность, государственная регистрация, уставные документы, гражданское право.

Shyshka R. Stages of the Creating the Legal Entity. The article deals with the theoretical and practical aspects of the legal entity, further developed and refined previously nominated author's conception of stages of the creation of legal entity and the content of each of them. The initiative, organizational stages and the stage of legalization of a legal entity are highlighted. Since the moment of entry the legal entity to The United state register of legal entities and entrepreneurs the entity is created. It also means the opportunity to get the public information about legal entities, from the receipt the certificate of state registration arises its legal capacity and capability. The amendments to the Art. 87 of the Civil Code of Ukraine are proposed, in particular, the author formulated the rule that creating a legal entity its founder or founders justify the creation and conduct their own expense all necessary actions and coordination, develop, and in accordance with the law take constituent documents that are signed by the founder or an authorized representative of the founder, unless the law establishes a different procedure for its creation, unless the law establishes a different procedure for its creation. For the registration of the legal entity its founder/founders or their representative have to submit to the registration authority notarized copies of constituent documents and other documents prescribed by the law.

Key words: legal entity, legal personality, state registration, statutory documents, civil law.

УДК 347.441.142(4)

О. Яворська, А. Демчук

Європейський досвід укладення договору зберігання на товарному складі

Стаття присвячена розвитку відносин зберігання на товарному складі від зародження в Англії до його розвитку в Україні. В статті простежено розвиток складського зберігання в Європі та законодавче забезпечення зберігання згідно українського законодавства. В статті проаналізовано потребу укладення окремого договору зберігання на товарному складі одночасно з передачею складського документу. Обґрунтовано доцільність віднесення складських свідоцтв до цінних паперів. Досліджено такі види складських документів, як складська квитанція, просте складське свідоцтво та подвійне складське свідоцтво. Визначено потребу у запровадженні такого виду цінних паперів у ринковому обігу.

Ключові слова: договір зберігання, товарний склад, складські документи, цінні папери, цивільне право, право Європейського Союзу.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах становлення та розвитку ринкової економіки, глобалізаційних та євроінтеграційних економічних процесів існує постійна потреба функціонування товарних складів в Україні, що вимагає нормативного закріплення відносини складського зберігання. Вперше на нормативному рівні основи діяльності товарного складу та

правового регулювання відносин складського зберігання заклав Закон України від 4 липня 2002 р. «Про зерно і ринок зерна на Україні». Із прийняттям ЦК України було заповнено прогалину, що існувала в межах цивільного законодавства щодо інституту складського зберігання. У ЦК України відносинам зберігання присвячено главу 66. Договір зберігання на товарному складі, як і будь-який договір, має підпорядковуватися загальним положенням про правочини та основам зобов'язального права щодо порядку його укладення. Водночас укладення цього договору має низку особливостей, зумовлених його правовою природою, суб'єктивним складом, сферою застосування та змістом. Європейський досвід укладення договору зберігання на товарному складі є цінним джерелом для удосконалення цього інституту у цивільному праві України.

Формулювання мети та завдань статті. Метою цієї статті є дослідження складського зберігання в Європі та його законодавчого забезпечення згідно українського законодавства, пропозиції щодо удосконалення ЦК України.

Для цього автори ставлять перед собою наступні завдання:

1) простежити розвиток договору складського зберігання в країнах Європи;

2) розкрити особливості договору складського зберігання за ЦК України;

3) дослідити види складських документів та обґрунтувати доцільність їх віднесення до цінних паперів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Історично виникнення спеціалізованих складів пов'язане з потребами торгівлі. Перший товарний склад – «West India docks» з'явився в Англії в 1799 р. Постійний рух великих партій товарів в умовах ринкової економіки з неминучістю викликав необхідність у збереженні товарів, призначених для продажу, в спеціально обладнаних для такого зберігання приміщеннях — товарних складах. Товарний склад – це узагальнююче поняття для суб'єктів, що здійснюють зберігання різних видів товарів [1, с.14].

Водночас у Європі зберігання на товарному складі як самостійний вид комерційної діяльності з'являється ще в кінці XVII ст. і до XIX ст. вже значно поширюється, проте законодавче регулювання діяльності товарних складів практично не здійснювалося до середини XIX ст.

З Англії товарні склади впродовж XIX століття поширилися в Європі. Бурхливий розвиток товарних складів був обумовлений їх прогресивним економічним значенням, оскільки вони позбавляють товаровиробників (продавців) або покупців від необхідності облаштовувати і утримувати власні складські приміщення або користуватися такими приміщеннями шляхом найму їх у третіх осіб. Завдяки технічному оснащенню товарний склад кращий, ніж інші зберігачі, забезпечує не лише кількісне, але і якісне збереження товару. Це пояснюється тим, що складські приміщення обладнувались залежно від виду об'єкта зберігання – товару (зерно, продукти харчування, продукція тваринництва, лікарські препарати).

Проте економічне значення складів цим не вичерпується, і їх існування не обмежується потребами у зберіганні. Складське зберігання полегшує товарооборот, оскільки розпорядження товаром, що зберігається, можливо без його переміщення із складу. У всьому світі товарні склади видають на підтвердження прийнятих ними на зберігання товарів особливого роду документи, які служать не лише для передачі права власності, але і для застави. Як правило, такі склади тісно взаємодіють з банками і іншими кредитними установами, що дає можливість товарним складам надавати кредит власникові товарів, що знаходяться в складі. Власне застава здійснюється шляхом здійснення передавального напису (індосаменту) [1, с.14].

Перший спеціальний закон про товарні склади був виданий у Франції в 1848 р., згодом його змінив закон 1858 р., який потім був доповнений інструкцією 1859 р. і закон 1870 р. В Італії в 1882 р. норми про зберігання на товарних складах з'явилися в Торговому кодексі Італії, а також у спеціальному законі про порядок відкриття товарних складів [2, с.25].

Нідерланди, які не відставали від Англії в промисловому розвитку, також здійснили поштовх ідеї розвитку товарних складів. Такі склади засновувалися або самою державою, або підприємцями на комерційних засадах. Товарні склади, засновані в першій чверті XIX ст., виконували функції зберігання без свого кредитного значення.

У першій половині XIX ст. товарні склади викликали до себе законодавчий інтерес, причому на них була звернена увага не стільки в аспекті зручності зберігання, скільки зі сторони забезпечення кредитування. Рух до загальної «комерціалізації» відносин щодо зберігання відображений у кодифікаціях, здійснених наприкінці XIX – першій половині XX ст. у Німеччині, Швейцарії та Японії, а пізніше в Італії. Це, зокрема, Німецьке цивільне уложення 1896 р. [3] і Німецьке торгове уложення 1897 р., Швейцарський зобов'язальний закон 1911 р., а також Торговий кодекс Японії 1938

р. [4] і, пізніше, Цивільний кодекс Італії 1942 р.

У Німецькому торговому уложенні договорів зберігання на товарному складі було присвячено главу «Складські операції». У Швейцарському зобов'язальному законі був титул XIX «Договір поклажі», який поділений на чотири самостійні частини: «Загальні положення», «Зберігання замінимих речей», «Складська справа», «Готелі і заїжджі двори». У Торговому кодексі Японії у розділі «Зберігання» була глава присвячена «Загальним положенням» і «Поклажі на товарному складі». Італійський цивільний кодекс містив главу «Зберігання». У ньому, крім традиційних загальних положень про зберігання, було виділено зберігання в готелях, зберігання на товарних складах і договірний секвестр.

Уявлення про англійське право в частині, що стосується зберігання, можна знайти у Зведенні англійського цивільного права Е. Дженкса. У ньому, зокрема, акумульовано елементи зберігання, що значною мірою стали традиційними. Це і реальний характер договору, рухома річ як його неодмінний предмет, безвідплатність відносин, необхідність прояву зберігачем розумної дбайливості щодо об'єкта зберігання.

Можна вказати на обов'язок зберігача, який здійснює зберігання у межах своєї підприємницької діяльності, проявляти дбайливість і професійність, пов'язані з такою діяльністю.

Однією з основних проблем, пов'язаних зі зберіганням, є необхідність запобігти вилученню з цивільного обороту товарів, що зберігаються, на час їх знаходження на складі, тобто необхідність зберегти стосовно товарів, що знаходяться на складі, таку ж їх оборотоздатність, яка б існувала при вільному обороті товарів. Указане завдання було вирішено шляхом запровадження обороту товаророзпорядчих паперів, які підтверджують знаходження товарів на зберіганні – складських свідоцтв або заставної частини подвійного свідоцтва, а також можливість їх реалізації (відчуження).

Сучасний період функціонування товарного складу в умовах становлення та розвитку ринкової економіки в Україні розпочинається із проголошенням незалежності України, коли постала потреба нагальна потреба нормативного закріплення відносини складського зберігання. Нормативним актом, який заклав основи діяльності товарного складу та правового регулювання відносин складського зберігання, був Закон України від 4 липня 2002 р. «Про зерно і ринок зерна на Україні» [5]. Цей закон визначає державну політику щодо розвитку ринку зерна як пріоритетного сектору економіки агропромислового комплексу України і спрямований на створення правових, економічних та організаційних умов конкурентоспроможного виробництва і формування ринку зерна для забезпечення внутрішніх потреб держави у продовольчому, насіннєвому та фуражному зерні, нарощування його експортного потенціалу. Саме Закон України «Про зерно і ринок зерна на Україні» в нормі статті 26 розділу VI закріпив визначення договору складського зберігання, в якому і зазначив усі істотні умови цього договору. Закон також містить визначення і види складських документів, що надалі було розвинуто в ЦК України.

Із прийняттям ЦК України було заповнено прогалину, що існувала в межах цивільного законодавства початку XXI ст. щодо інституту складського зберігання. У ЦК України відносинам зберігання присвячено главу 66. Ця глава містить загальні положення про зберігання, а окремий § 2 врегулює відносини складського зберігання. Норми § 3 регулюють інші спеціальні види зберігання, крім складського. Наявність цього розділу є серйозною модифікацією національного законодавства про зберігання, оскільки вперше складське зберігання врегульовано на рівні кодифікованого нормативного акта; також уперше в ЦК України введено поділ окремих глав на параграфи, присвячені спеціальним видам тих або інших договорів. Такий поділ глави 66 ЦК України і врегулювання положень про складське зберігання окремим параграфом означає, що зберігання виділено в окремий договір і поставлено в один ряд із такими найбільш поширеними договорами, як купівля-продаж, оренда тощо. Безпосередньо договору зберігання на товарному складі присвячені ст. 959–966 глави 66 ЦК України.

Подальший розвиток відносини зберігання на товарному складі отримали у Законі України від 23 грудня 2004 р. «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва», [6] який покликаний регулювати діяльність товарних складів. У доповнення § 2 розділу 66 ЦК України і Закону України «Про зерно і ринок зерна на Україні», Закон України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва» визначає механізм здійснення складських операцій із використанням складських свідоцтв. Зокрема, він регулює правовідносини, пов'язані з оформленням, видачею, погашенням простих і подвійних складських свідоцтв, визначає порядок їх реєстрації та спрямований на створення правових, економічних, організаційних умов функціонування цих документів під час зберігання товарів на товарних складах.

Порядок укладення договору зберігання на товарному складі розглядається в українському

законодавстві як визначена правовими нормами юридико-логічна послідовність стадій встановлення цивільних прав і обов'язків, здійснених на основі погоджених дій осіб звернених назустріч одна одній, та виражена в різноманітних способах узгодження змісту договору [7, с.3].

Договір зберігання на товарному складі, як і будь-який договір, має підпорядковуватися загальним положенням про правочини та основам зобов'язального права щодо порядку його укладення. Водночас укладення цього договору має низку особливостей, зумовлених його правовою природою, суб'єктним складом, сферою застосування та змістом.

С. М. Бервено за способом узгодження змісту договору пропонує виділяти загальний, спеціальний і судовий порядок укладення договору [8, с.392]. Така класифікація способів укладення договорів неоднозначно сприймається в науковій літературі. На підставі аналізу актів спеціального законодавства (зокрема положень Закону України від 22 грудня 1995 р. (в редакції Закону від 17 березня 2006 р. «Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб») [9]. О. С. Яворська робить висновок, що рішення суду може бути завершальним юридичним фактом укладення договору. Але така процедура, яка є винятком із загального правила про укладення договорів, на її думку, не дає підстав стверджувати про існування окремого судового порядку укладення договорів [10, с.164].

Договір зберігання на товарному складі слід віднести до договорів, яким притаманний, згідно з класифікацією запропонованою С. М. Бервено, спеціальний порядок укладення. Так, згідно з нормою ч. 3 ст. 957 ЦК України, договір зберігання на товарному складі укладається у письмовій формі. Така форма договору зберігання на товарному складі вважається дотриманою, якщо прийняття товару на товарний склад посвідчене складським документом. Схожа норма міститься і у нормі ч. 3 ст. 26 Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні», згідно якої договір складського зберігання зерна укладається у письмовій формі, що підтверджується видачею власнику зерна складського документа (складської квитанції або складського свідоцтва).

Згідно з нормою ст. 957 ЦК України укладення окремого договору зберігання на товарному складі не є обов'язковим, якщо на підтвердження прийняття товару на зберігання видано один зі складських документів. На наш погляд, дана позиція вимагає уточнення. Річ у тому, що не у всіх випадках складський документ може замінити сам договір зберігання на товарному складі. Норма частини 3 ст. 957 ЦК України прямо вказує, що складський документ посвідчує не тільки укладення договору, а й передавання товару на склад, тобто в цьому випадку можна говорити про дотримання форми укладення лише при укладенні реального договору зберігання на товарному складі. Виникає питання, як слід врегулювати відносини сторін за договором зберігання на товарному складі, в якому йдеться про обов'язок зберігача прийняти річ на зберігання в майбутньому. В цьому випадку слід керуватися нормою ч. 1 ст. 937 ЦК України, яка закріплює обов'язкове укладення в письмовій формі консенсуального договору зберігання на товарному складі. Таким чином, укладаючи консенсуальний договір зберігання на товарному складі, обов'язково його оформляти у вигляді окремого письмового документа, а передача товару на зберігання буде посвідчуватись складським документом. У разі ж укладення реального договору зберігання на товарному складі укладати окремий письмовий документ, що підтверджує факт укладення договору і його умови, не потрібно, достатньо видачі складського документа.

Складські свідоцтва не є формою договору і ототожнювати їх з договором неможливо. Письмова форма договору є фіксацією його умов, гарантує домовленість сторін договору і можливість вимоги належного виконання умов, обумовлених контрагентами.

У свою чергу правовий зміст товаророзпорядчого паперу зводиться не до простої фіксації умов договору, що є основою видачі цього документу, а полягає в можливості розпоряджатися товаром без його фізичного переміщення. Крім того, подвійне складське свідоцтво, так само як і просте, засвідчуючи укладення договору зберігання на товарному складі, не може повністю його замінити, оскільки повністю усі умови цього договору не можуть бути зафіксовані його бланком, виходячи із законодавчого визначення реквізитів складського свідоцтва. Тому при укладенні договору зберігання на товарному складі доречно рекомендувати контрагентам окремо укладати договір у письмовій формі і видачу подвійного або простого складського свідоцтва [11, с.81].

Відповідно до положень ЦК України договір зберігання на товарному складі має бути укладений у письмовій формі. Як відомо, договір у письмовій формі може бути укладений як у формі єдиного документу, так і у формі обміну документами за допомогою поштової, телеграфної, телетайпної, телефонної, електронної і іншому зв'язку. Письмова форма договору зберігання на товарному складі вважається дотриманою, якщо прийняття товару на склад засвідчене складськими документами. Складськими документами ЦК України називає подвійне складське свідоцтво, просте

складське свідоцтво і складську квитанцію.

Укладення товарним складом і покладавцем договору зберігання на товарному складі як окремого документа разом з оформленням і видачою складського документа, все-таки доцільним є з таких причин.

По-перше, під час повернення покладавцеві товару, він повинен повернути товарному складу виданий йому складський документ (ст. 966 ЦК України). Таким чином, у випадку, якщо вже після повернення товару покладавець виявить дефекти або нестачу, що виникли в період зберігання, за відсутності складського документа йому буде проблематично довести в суді сам факт і умови укладення договору. Можливим способом захисту інтересів покладавця в цьому випадку є збереження копії складського свідоцтва, засвідченої печаткою та підписом уповноваженої особи зберігача.

По-друге, товарний склад разом із послугами зі зберігання може надавати також і інші, пов'язані зі зберіганням послуги. У складському ж свідоцтві або квитанції неможливо зазначити обов'язки товарного складу щодо надання покладавцеві тих чи інших послуг, окрім зберігання.

По-третє, у договорі зберігання на товарному складі можуть бути передбачені додаткові умови, які недоцільно було б включати в складський документ, наприклад, умови щодо особливостей зберігання товарів, обов'язок товарного складу надавати регулярний звіт покладавцеві й ін.

Перелік складських документів, що наведений у нормі ч.1 ст. 961 ЦК України, є вичерпним:

- 1) складська квитанція;
- 2) просте складське свідоцтво;
- 3) подвійне складське свідоцтво.

Виходячи з аналізу норм глави 66 ЦК України, можна виділити певні властивості цих складських документів.

По-перше, товарний склад видає складські документи для підтвердження прийняття товару на зберігання.

По-друге, для них характерна наявність встановленої форми з відповідними реквізитами.

По-третє, складські документи посвідчують майнові права.

У наукових джерелах прийнято вважати, що просте і подвійне складські свідоцтва (за винятком заставної частини) є товаророзпорядчими цінними паперами [12, с.280].

Виходячи зі змісту терміну «товаророзпорядчий», а також з практики його використання, можна виділити наступні ознаки товаророзпорядчого документу :

а) товаророзпорядчий документ засвідчує суб'єктивне цивільне право вимоги його предмета. Товар, з приводу якого видається товаророзпорядчий документ, має бути індивідуалізований, тобто бути індивідуально-визначеним товаром або товаром, визначеним родовими ознаками, але ідентифікованим для певного договору.

б) предметом засвідченого товаророзпорядчим документом права є товар. Як впливає з самої назви цього різновиду зобов'язання, об'єктом зберігання визнається не просто річ, а річ як товар, тобто продукт праці, призначений для подальшої реалізації, а не для споживання.

в) суб'єктом засвідченого в документі права є особа – власник документу, тобто особа у якого товаророзпорядчі документи знаходяться на законній підставі.

г) цей товаророзпорядчий документ за своєю природою такий, що допускає і припускає розпорядження собою, тобто відноситься до об'єктів громадянських прав.

д) розпорядження товаророзпорядчим документом означає і відповідне розпорядження предметом засвідченого в ньому права (товаром).

е) наявність реквізитів, що ідентифікують інформацію, перелік яких визначається законодавством [1, с.65-66].

З урахуванням викладеного вище указані свідоцтва, а саме: просте складське свідоцтво, подвійне складське свідоцтво, яке, у свою чергу, складається з двох частин: складського свідоцтва і заставного свідоцтва (варанта), мають бути визначені законами України як товаророзпорядчі цінні папери, адже володіють усіма ознаками, що притаманні цінним паперам.

До складських свідоцтв, враховуючи, що їм властиві ознаки цінних паперів, крім положень про зберігання на товарному складі, повинні застосовуватися норми загальної частини ЦК України про цінні папери в частині, що не суперечить § 2 глави 66, а також положення Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок».

Просте і подвійне складські свідоцтва втілюють у собі право на товар, що перебуває на товарному складі. Проте неточним є твердження, що просте і подвійне свідоцтва у будь-якому випадку втілюють у собі право власності на товар, який переданий на склад. [13, с.638] Таке

твердження буде правильним тільки в тому випадку, якщо першим володільцем простого або подвійного складського свідоцтва буде товаровласник, що передав його на зберігання. У цьому випадку під час продажу товару і передання свідоцтва іншій особі власник товару передасть йому весь комплекс прав, що належать йому, які в сукупності визначають собою право власності на товар.

Просте складське свідоцтво має містити передбачені законодавством реквізити, наявність яких є неодмінною умовою для визнання документа дійсним. Це зокрема: найменування і місцезнаходження товарного складу, що прийняв товар на зберігання; номер свідоцтва за реєстром товарного складу; найменування і кількість прийнятого на зберігання товару — число одиниць та (або) товарних місць та (або) міра (вага, об'єм) товару; дата видачі свідоцтва; якщо на зберігання приймається товар, визначений родовими ознаками (наприклад, зерно), у свідоцтві робиться відповідна відмітка.

Подвійне складське свідоцтво складається з двох частин: складського свідоцтва і заставного свідоцтва. При цьому кожне з цих свідоцтв є самостійним об'єктом цивільного обороту. Воно має містити передбачені законодавством реквізити, наявність яких є неодмінною умовою для визнання свідоцтва дійсним.

Після заповнення обов'язкових реквізитів на бланку подвійного складського свідоцтва уповноважена особа зернового складу вносить записи до реєстру складських документів на зерно зернового складу і реєстру зерна, прийнятого на зберігання. Після цього свідоцтво видають покладавцю або особі, яка має належно оформлену довіреність на право отримання зазначеного свідоцтва.

Покладавець або його представник на підтвердження отримання подвійного складського свідоцтва ставить свій підпис у реєстрі складських документів на зерно, який веде зерновий склад.

При втраті подвійного складського свідоцтва або його частини утримувач, який втратив свідоцтво, зобов'язаний неодмінно письмово повідомити про це керівництво зернового складу. Відповідний запис вноситься до реєстру складських документів на зерно. Дублікат подвійного складського свідоцтва чи його частини або ж дублікат його частини у цьому випадку не видається.

Судова практика щодо відновлення прав за втраченим подвійним складським свідоцтвом та заміни пошкоджених складських свідоцтв здійснюється за наявності інформації з Державного реєстру обтяжень рухомого майна від нотаріуса про те, що ці подвійні складські свідоцтва не є предметом застави, а також листами з банківських установ та заяви позивача [14].

За загальним правилом відсутність якого-небудь реквізиту тягне нікчемність відповідного документа як цінного папера. А відсутність будь-якого обов'язкового реквізиту складського документа є підставою про невизнання його складським свідоцтвом.

Складська квитанція за своєю природою не є ні цінним папером, ні товаророзпорядчим документом. Вона засвідчує укладення договору зберігання на товарному складі, а також містить відомості про кількість та номенклатуру товару, прийнятого на зберігання.

Складська квитанція не є оборотним документом, а отже не може передаватися через учинення передавального напису (індосаменту). При цьому передача відповідного товару набувачеві здійснюється лише шляхом погашення попередньої квитанції та видачі товарним складом новому власнику нової складської квитанції. ЦК України, а також інші нормативні акти не містять вимог до змісту складської квитанції та не встановлюють її обов'язкових реквізитів. Тому доцільним є внесення до квитанції відомостей, які передбачені в ч. 2 ст. 962 ЦК України, що позбавить від непорозумінь в оформленні складської квитанції. Порядок оформлення складської квитанції не визначено в § 2 глави 66 ЦК України. Відповідно, товарний склад може складати її у довільній формі, і в ній мають бути вказані всі істотні умови договору: предмет, об'єкт зберігання і строк, якщо товар передається на товарний склад на певний період часу.

Особливості видачі складських квитанцій встановлюють підзаконні нормативні акти. Зокрема, відповідно до пунктів 3.2–3.5 «Положення про обіг складських документів на зерно», затвердженого наказом Міністерства аграрної політики від 27 червня 2003 р. № 198, підставою для видачі складської квитанції на зерно визначає угода про зберігання зерна, укладений між зерновим складом і покладавцем, та факт прийняття зерна на зберігання. Оригінал першого примірника складської квитанції вручається покладавцю, оригінал другого примірника цієї квитанції зберігає зерновий склад. При витребуванні зерна складська квитанція повертається покладавцем зерновому складу в обмін на документ, який посвідчує відвантаження зерна складом. На повернутій складській квитанції та на її другому примірнику, який зберігався на зерновому складі, проставляються відмітки «Погашено», про що робиться відповідний запис у реєстрі складських документів на зерно. Погашені оригінали складських квитанцій та їх другі примірники зберігаються на зерновому складі протягом

трьох років із дня їх погашення. Товар зі складу в такому випадку видається покладавцю в обмін на складську квитанцію.

Подвійне складське свідоцтво складається з двох частин: складського свідоцтва та заставного свідоцтва. Частини подвійного свідоцтва можуть перебувати в обороті і разом, і окремо. Складське свідоцтво засвідчує належність товару конкретній особі, визначає його основні ознаки, обов'язки покладавця і засвідчує прийняття товару на зберігання товарним складом. Заставне свідоцтво є документом, який використовується для передачі товару в заставу. Він засвідчує право застави, видається заставодержателю, який може передавати його іншим особам за передавальним написом (індосаментом). У складському свідоцтві робиться запис про суму та строк застави.

Володілець складського та заставного свідоцтва має право розпоряджатися товаром, що зберігається на сертифікованому товарному складі. Володілець заставної частини подвійного складського свідоцтва (заставного свідоцтва) має лише право застави на товар. Спостерігається певна неузгодженість у визначенні прав володільця лише складського свідоцтва, як частини подвійного складського свідоцтва. За ЦК України, володілець лише складського свідоцтва має право розпоряджатися товаром. У Законі зазначено, що володілець складської частини подвійного складського свідоцтва не має права розпоряджатися цим свідоцтвом без згоди заставодержателя (володільця заставного свідоцтва). Відносини опосередковані товаророзпорядчими паперами конструюються як право на право. Передання цих свідоцтв у порядку індосаменту на підставі ст. 25 Закону свідчить про перехід прав, пов'язаних з товаром, до іншої особи. Якщо ж володілець складської частини подвійного складського свідоцтва не має права розпоряджатися цим свідоцтвом без згоди заставодержателя, то він і не може розпоряджатися товаром, що є на складі, без згоди заставодержателя. Заставодержатель, яким є володілець заставного свідоцтва, має право застави на товар. Саме з права застави випливає неможливість для власника товару, яким є володілець складського свідоцтва, розпоряджатися цим товаром без згоди заставодержателя. Тому норма ч. 2 ст. 963 ЦК України має бути уточненою: «володілець лише складського свідоцтва має право розпоряджатися товаром з дозволу володільця заставного свідоцтва».

Заставна частина подвійного складського свідоцтва, (англ. warrant — повноваження, довіреність) – абсолютна новий вид цінного паперу. Заставна частина подвійного складського свідоцтва – це борговий цінний папір, який засвідчує безумовне право його власника на отримання від боржника виконання за основним зобов'язанням, за умови, що воно підлягає виконанню в грошовій формі, а в разі невиконання основного зобов'язання – право звернути стягнення на предмет застави.

Передача заставного свідоцтва оформляється не за допомогою акту, підписаного обома сторонами, а за передавальним написом (індосаментом). Підставою для відокремлення варанту та вручення його заставодержателю є договір застави (у відношенні до зерна, як товару, що зберігається на складі). За допомогою варанту лише «посвідчується» право застави, що випливає з договору застави. Необхідність укладення такого договору прямо випливає з ч. 3 ст. 14 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва». Відповідно до ч. 3 ст. 14 Закону України «Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва», застava товару, прийнятого на зберігання за подвійним складським свідоцтвом, виникає з моменту укладення відповідного договору застави, але після відокремлення і передачі заставної частини складського свідоцтва (заставного свідоцтва) від заставодавця заставодержателю.

Володілець лише заставного свідоцтва має право вимагати від особи, яка отримала кредит (першого надписувача), повернення всієї суми боргу та процентів, а також застави на зерно на суму відповідно до суми кредиту та процентів за користування ним (ч. 3 ст. 39 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»).

При наявності складської та заставної частин подвійного складського свідоцтва право на одержання товару є безумовним, тобто склад не може вимагати від особи-одержувача товару вчинення якихось дій, за винятком тих, що передбачені в самому документі (наприклад, внесення плати за зберігання). Наявність обох частин свідоцтва в руках однієї особи свідчить про право власності цієї особи на переданий до товарного складу товар та необтяженість його правами третіх осіб.

Товарний склад видає товар за наявності у володільця обох частин подвійного складського свідоцтва. Якщо складського свідоцтва немає товар має бути виданий, за умови якщо володілець складського свідоцтва надає квитанцію про оплату всієї суми боргу за заставним свідоцтвом [15, с.780].

Складське свідоцтво також полегшує укладення договорів постачання товарів за рахунок швидкого передання товаророзпорядчого документа замість самого товару, а також створює нові можливості оптимізації розрахунків і оподаткування, зокрема в зовнішньоекономічному обороті.

Використання подвійних і простих складських свідоцтв у діяльності організацій дає можливість вирішувати різноманітні завдання. Зокрема, до переваг застосування цих документів можна віднести такі:

1) полегшують оборот товарів без їх переміщення з місця зберігання після кожної операції. При продажу товару з використанням складських свідоцтв немає потреби переоформляти на складі товар із продавця на покупця – досить передати складське свідоцтво;

2) шляхом видачі складських свідоцтв залучаються вільні грошові, товарні, кредитні ресурси під заставу. Подвійне складське свідоцтво може використовуватися для отримання фінансових і товарних кредитів під заставу товарів за допомогою застави частини цього свідоцтва;

3) видача свідоцтва складом завжди супроводжується передачею реального товару на зберігання;

4) мінімізуються ризики товароволодіння, загибель або пошкодження товару можна застрахувати.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Не зважаючи на вказані переваги у використанні складських свідоцтв, на практиці вони все ж таки належно не застосовуються. Складські свідоцтва у даний час не поширені в діяльності товарних складів. І якщо складська квитанція не дає покладавцю додаткових можливостей використання товару, переданого на товарний склад, то застосування складських свідоцтв, поза сумнівом, мало би викликати в нього підвищений інтерес.

Однак сторони договору складського зберігання обмежуються оформленням під час передання товарів на склад акта про приймання-передання товарно-матеріальних цінностей на зберігання. При цьому в кращому випадку в договорі (який укладається разом з оформленням акта про приймання-передання) вказується, що цей акт є складською квитанцією. А укладений договір не може бути розцінений як договір складського зберігання, оскільки факт передання товарів на склад не підтверджено видачою складського документа.

Джерела та література

1. Котелевская А. А. Правовое регулирование оборота простых и двойных складских свидетельств [Текст] : Дис... кан. юрид. наук: 12.00.03. / А. А. Котелевская. – Москва, 2006. – 170 с.
2. Зимелева М. В. Поклажа в товарных складах / М. В. Зимелева. – М. : Фин. изд-во, 1927. – 85 с.
3. Гражданское уложение Германии. /пер. с нем.; науч. ред. – А. С. Маковский и др. – М.: Волтерс-Кулвер, 2004. – 816с.
4. Торговый кодекс Японии / под общ. ред. Т. Сато, В. С. Позднякова ; ред. Н. Г. Семилютина ; пер. с англ. А. А. Лыхо. – М. : Микап, 1993. – 252 с.
5. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 4 липня 2002 р. № 37–IV (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 35 (30 серп.). – Ст. 258.
6. Про сертифіковані товарні склади та прості і подвійні складські свідоцтва: Закон України від 23 грудня 2004 року № 2286–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 6 (11 лют.). – Ст. 136.
7. Бородовський С. О. Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. О. Бородовський; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2005. – 193 с.
8. Бервено С. М. Проблеми договірного права України: монографія / С. М. Бервено. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 392 с.
9. Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 14. – Ст. 118.
10. Яворська О. С. Договірні зобов'язання про передання майна у власність: цивільно-правові аспекти: монографія / О. С. Яворська. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 384 с.
11. Хайбрахманов Р. Р. Двойное складское свидетельство как ценная бумага [Текст] : Дисс. ... канд. юрид. наук. / Хайбрахманов Р.Р. – М., 2009. – 177 с.
12. Гришаев С. П. Что нужно знать о ценных бумагах / С. П. Гришаев. – М. : Юристъ, 1997. – 280 с.
13. Гражданское право: учебник в 3 т. – Т. 1. – Изд. 6-е, перераб. и доп. / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : ООО ТК Велби, 2002. – 776 с.
14. Рішення Господарського суду Харківської області № 35/376–08 від 23 вересня 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>
15. Договірне право України. Особлива частина: навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова [та ін.] ; за ред. О. В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1200 с.

Яворская А., Демчук А. Европейский опыт заключения договора хранения на торговом складе.

Статья посвящена развитию отношений хранения на товарном складе от зарождения в Англии к его развитию в Украине. В статье прослеживается развитие складского хранения в Европе и законодательное обеспечение хранения согласно украинскому законодательству. В статье проанализированы необходимости заключения отдельного договора хранения на товарном складе одновременно с передачей складского документа. Обоснована целесообразность отнесения складских свидетельств к ценным бумагам. Исследованы такие виды складских документов, как складская квитанция, простое складское свидетельство и двойное складское свидетельство. Несмотря на преимущества в использовании складских свидетельств, на практике они все же должным образом не применяются. Складские свидетельства в настоящее время не распространены в деятельности товарных складов. Если складская квитанция не дает собственнику дополнительных возможностей использования товара, переданного на товарный склад, то применение складских свидетельств должно было вызвать у него повышенный интерес. Исходя из этого определена потребность во внедрении такого вида ценных бумаг в рыночный оборот.

Ключевые слова: договор хранения, товарный склад, складские документы, ценные бумаги, гражданское право, право Европейского Союза.

Jaworski A., Demchuk A. European Experience of Concluding a Contract for Storing on Trading Warehouse. The article is devoted to the development of relations stored on the warehouse of origin from England to its development in Ukraine. This article analyzes the experience of warehousing in Europe and the legislative provision storage in Ukrainian law. We analyze the concluding a separate contract storage at the warehouse simultaneously with the transfer of warehouse receipts. The necessity of referring to the warehouse receipts securities. Analyzed the following types of warehouse receipts as a warehouse receipt, a simple warehouse certificate and double warehouse certificate. Despite the advantages of using warehouse certificates, in practice they do not properly applied. Warehouse certificates are not currently prevalent in activities warehouses. If a warehouse receipt does not give the owner the additional possibilities of using the goods, transferred to the trading warehouse, the using of warehouse receipts must have caused him intense interest. Definitely need to introduced species such securities market turnover.

Key words: contract for storing, warehouse, warehouse documents, securities, civil law, European Union's law.

УДК 347.122

В. Качановський

Види та класифікація основних прав споживачів

Стаття присвячена визначенню та класифікації основних прав споживачів у цивільних правовідносинах. Здійснено їх аналіз та обґрунтування в загальній системі прав суб'єктів правовідносин. На основі проведеного наукового дослідження національного та європейського законодавства окреслено основні підходи до класифікації прав споживачів. Проаналізовано загальнотеоретичну конструкцію спеціального правового статусу споживачів.

Ключові слова: споживач, класифікація, система прав, спеціальні права.

Постановка наукової проблеми та її значення. Традиційно у науковій літературі питання захисту прав споживачів розглядаються через аналіз окремих прав споживачів, особливостей їхнього захисту, тобто окремі елементи спеціального правового статусу. Однак погляди науковців на оптимальний перелік прав споживачів, їх класифікація є не однотайними. Зміст окремих прав споживачів розкрито поверхнево, не враховуючи сучасних реалій інформаційного суспільства. Це стало стимулом до написання даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми і формулювання мети та завдань статті. У нашій роботі ми творчо використовували напрацювання В. Андрищенко, І. Дудла, В. Кройтора, І. Луста, О. Письменної, Н. Ростовцевої та інших вчених, які досліджували питання захисту прав споживачів.

Метою цієї статті є визначення та класифікація основних прав споживачів у цивільних правовідносинах. Відповідно до цієї мети, **завданнями** свого дослідження ми вважаємо: 1) окреслення основних підходів до класифікації прав споживачів на основі проведеного наукового дослідження національного та європейського законодавства; 2) аналіз та обґрунтування загальної системи основних прав споживачів; 3) формулювання загальнотеоретичної конструкції спеціального правового статусу споживачів.